

*Шалений В.А.,**старший викладач кафедри управління бізнесом,
Одеська національна академія харчових технологій*

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розглянуті основні теоретичні та прикладні аспекти інституційного забезпечення ефективного функціонування хлібопекарських підприємств в контексті необхідності покращення державної підтримки галузі. На основі дослідження фактичних ризиків та загроз, обґрунтована необхідність підвищення ефективності державної підтримки галузі. В роботі доведено, що з огляду на характер виділених загроз, сталий розвиток галузі можливий за рахунок створення нового інституту, а саме Державного інвестиційно-консультаційного центру сприяння розвитку хлібопекарської промисловості. Обґрунтований механізм залучення коштів до нового інституту, який базується на впровадженні пільгової ставки ПДВ на продукцію галузі, яка відповідає концептуальним напрямкам її розвитку.

Ключові слова: інституційне забезпечення, державна підтримка, ризики та загрози, страхування, хлібопекарські підприємства.

Постановка проблеми. Виробляючи продукцію, яка має виключне соціальне значення, хлібопекарська промисловість України в умовах діючого ринкового механізму є менш захищеною від зовнішніх загроз, ніж переважна більшість інших структурних елементів економічної системи держави. Серед слабких місць, притаманних галузі в цілому, які можуть призвести до катастрофічних не тільки економічних, а й соціальних наслідків, можна відзначити такі, як виключно високий рівень як фізичного, так і морального зносу технічної бази більшості підприємств; низький рівень рентабельності діяльності навіть в умовах відсутності значних зовнішніх (відносно галузі) загроз; висока залежність від кон'юнктури на ринку зерна, який в цілому є експорт орієнтованим, що робить потреби вітчизняних хлібопекарських підприємств в

борошні як продукті переробки зерна, вторинними для даного ринку, а, відповідно, менш актуальними для виробників зерна; значна тінізація ринку (більше 70%), що послаблює конкурентоспроможність легально діючих підприємств та обмежує рівень рентабельності їх діяльності [1]. Більшість із зазначених проблем не можуть бути вирішені на мікрорівні, а тому потребують втручання держави як гаранта стабільності в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти формування та розвитку інституційного середовища є предметом дослідження багатьох вчених. Так, найяскравішими представниками інституціоналізму можемо назвати таких вчених Заходу, як Т. Веблен, Дж. Р. Коммонс, Дж. Ходжсон та ін. Відомими науковцями сучасних інституціональних концепцій є також Р. Коуз, Д. Норт, М. Олсон. Кількість вчених, які роблять у розвиток інституціональної теорії істотний внесок, в Україні з кожним роком зростає. Серед основних варто відзначити дослідження Т. Гайдай, В. Дементьєва, С. Злупка, А. Маслової, М. Довбенка, О. Нестеренко, В. Мельник, А. Чухно та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на тривалі дослідження економічних категорій «інституції», «інститути», «інституційне забезпечення», окремі їх аспекти досить залишаються дискусійними та неоднозначними. Також значного теоретичного, методологічного та практичного доопрацювання вимагають питання інституційного забезпечення розвитку хлібопекарської промисловості в умовах розбудови високоєфективної соціально орієнтованої ринкової економіки.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів інституційного забезпечення розбу-

дови ринкового механізму, а також пошук шляхів зниження рівня ризикованості діяльності хлібопекарських підприємств за рахунок підвищення ефективності механізму державної підтримки галузі та розвитку її інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням окреслених цілей роботи, вихідним етапом дослідження є аналіз відповідної нормативної бази.

Вплив держави на господарські процеси, які відбуваються на підприємствах, здійснюється головним чином через засоби економічної політики. Ст. 10 Господарського кодексу України (ГКУ) [2] визначає напрямки реалізації цієї політики. Незважаючи на широкі можливості, на сьогоднішній день підтримка підприємництва в цілому здійснюється фрагментарно, головним чином, за рахунок дотацій, компенсацій та доплат. Ст. 16 ГКУ «Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання» визначає ключові характеристики та правовий статус зазначеного інструменту державної підтримки в Україні. Зазначені в цій статті інструменти здійснюється в монетарній формі, що викликає загрози появи корупційних явищ при розподілі відповідних коштів, а тому вони не мають бути пріоритетними при розробці програми підтримки та розвитку економіки в цілому та хлібопекарської галузі зокрема. Більш того, в розвиненій ринковій економіці дотації та інші прями матеріальні виплати як інструмент державної підтримки мають бути мінімізовані, оскільки в цілому гальмують розвиток економічних відносин та конкуренції як головного рушійної сили цього процесу.

Одними з найефективніших інструментів підтримки окремих секторів народного господарства з точки зору розбудови конкурентоспроможної економіки є розвиток інституційного ринкового середовища, що в свою чергу вимагає активізації інституційної політики держави.

Зупинимось спочатку на визначенні відповідних економічних категорій.

Так, один з найбільш авторитетних представників інституціоналізму Д. Норт [3] вважає, що поняття «інституції» охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування

людської взаємодії у певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії. Формою ж прояву інституцій він вважає інститути або організації.

Дж. Кемпбелл [4] дає таке визначення основоположної категорії інституційної теорії «Інституції є фундаментом суспільного життя. Вони складаються з формальних і неформальних правил, механізмів спостереження (monitoring) і примусу (enforcement) до їх дотримання, а також систем значень, що визначають контекст, у межах якого індивіди, корпорації, профспілки, національні держави та інші організації діють і взаємодіють один з одним. Інституції є регуляторами, породженими боротьбою і угодами (домовленостями)». Вони регулюють конфлікти і таким чином забезпечують стабільність у суспільстві. Без інституцій життя робиться хаотичним і більш складним.

Е. Остром [5] вважає, що інституції можуть бути визначені як набори працюючих правил для визнання того, хто має приймати рішення в певних сферах, яких спільних правил слід отримуватися, яким процедурам необхідно слідувати, яку інформацію слід або не слід продукувати, які остаточні наслідки матимуть для індивідів ті чи інші їх дії.

І. Розмаїнський [6] під інститутами розуміє механізм зниження невизначеності. Еволюція таких інститутів також пов'язана з бажанням економічних суб'єктів знизити невизначеність

Дж. Р. Коммонс [7] ввів поняття «колективних інститутів», до яких зараховував об'єднання корпорацій, профспілок, політичних партій, які відображають професійні інтереси соціальних груп і прошарків населення.

Прикладний аспект дослідження полягає в аналізі процесів формування інституційного забезпечення розвитку ринкового механізму та суспільства в цілому.

Поняття «інституційне забезпечення» визначене у Наказі про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм (Методика, п. 2) 16.03.2005 № 62. Згідно з нею інституційне забезпечення – утворення

нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому [8].

Інституційне забезпечення – це динамічний процес формування інституцій (правила, сформовані формальними та неформальними утвореннями суспільно-економічних формацій, які впливають на поведінку учасників ринку) й інститутів (організаційно оформлена система правил і норм), які консолідовано у формі організації (підприємства, інфраструктура, державні органи), закону (нормативно-правові акти) та функції-правила (ринок, ціноутворення, конкуренція, праця, власність, підприємництво) у процесі еволюції ринкового механізму [9]. У вузькому практичному розумінні інституційне забезпечення – це юридичне закріплення норм, правил гри, створення організаційних структур господарювання та інфраструктури, сформованих державою, організаціями і суспільством [10].

Аналізуючи досвід розвинених країн, слід відзначити, що механізм саморегуляції соціально орієнтованої економічної системи забезпечується ефективним державним управлінням. Водночас Україна успадкувала гromіздку, нераціональну структуру державного управління, що, однак, може бути компенсовано підвищенням ефективності управління. Японські економісти вважають, що їхня країна не досягнула б успіхів без опори на управлінський ресурс державної бюрократії. На їхню думку, значення національної економічної політики також є значимим [11].

Гармонізація господарських процесів, які відбуваються на рівні хлібопекарської галузі неможлива без відповідного додаткового інституційного забезпечення. Тобто на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в галузі, на нашу думку, необхідним є створення підтримуючої структури, тобто інституту (організації), який виконуватиме функції по сприянню розв'язання актуальних проблем виробників та протидіятиме реалізації зовнішніх для галузі загроз.

На нашу думку, організаційна структура такого інституту підтримки розвитку хлібо-

пекарської промисловості має визначатися тими проблемами та загрозами, які виділяють безпосередньо виробники.

На основі аналізу інформації, отриманої з діючих хлібопекарських підприємств [12], був сформований перелік загроз та проблем, які мають для них виключно актуальність:

- зростання цін на сировину;
- зростання цін на енергоресурси;
- низька платоспроможність населення;
- конкуренція;
- нестабільність законодавства;
- застаріла технічна база;
- загальні кризові явища в економіці.

Визначені вище проблеми та загрози, які можуть бути охарактеризовані як ризикоутворюючі чинники, мають різні джерела походження, ознаки системності, ступені та можливості щодо керування ними, а тому інструменти, які можуть бути використані для їх мінімізації також мають різну природу та форму реалізації. Слід зазначити, що серед усіх визначених актуальних загроз та проблем, лише одна може бути віднесена до внутрішніх (застаріла технічна база), а решта є зовнішніми, тобто такими, активний вплив на які зі сторони окремого підприємства неможливий або несуттєвий. Більш того, такі фактори, як зростання цін на енергоресурси, низька платоспроможність населення, нестабільність законодавства, загальні кризові явища в економіці є системними, активний вплив на які може здійснюватися лише на макrorівні. З огляду на це, новостворювана організація (інститут) має спиратися, головним чином, на інструменти державної політики, в тому числі фінанси.

Ключовим питанням працездатності нової структури є дієвість механізмів, які можуть бути нею застосовані для розв'язання проблем галузі. З огляду на їх сутність, механізми мають бути як фінансовими, так і нефінансовими.

Вирішення кожної з актуальних проблем та загроз галузі має забезпечуватися одним або декількома конкретними механізмами та інструментами. На нашу думку, актуальними на сьогоднішній день є наступний інструментарій розв'язання проблем галузі та захисту її від загроз (табл. 1).

Інструментарій державної підтримки хлібопекарської галузі

Загроза або проблема (ризикоутворюючий чинник)	Тип ризику	Інструментарій державної підтримки	Порядок реалізації	Організаційна форма
1	2	3	4	5
Зростання цін на сировину	Ризик міжгалузевого походження (мезорівень).	Страховання ризику	Автоматична реалізація (виплати). Страховим випадком є перевищення темпів зростання цін на сировину (борошно) над темпами зростання цін на продукцію (хліб). Виплати здійснюються усім учасникам в межах їх вкладів (внесків) та пропорційно ним.* Перспективним, на нашу думку, є використання франшизи, що в даному випадку означає звільнення від виплат підприємствам у випадку, якщо зростання цін на сировину не перевищує зростання цін на продукцію в межах визначеної величини.	Державна страхова компанія
		Консультаційні послуги суб'єктів господарювання щодо можливостей хеджування та інших способів уникнення цінових ризиків.	За власним бажанням підприємців	Державний консультаційний центр
Зростання цін на енергоресурси	Системний ризик (макрорівень).	Страховання ризику	Автоматична реалізація (виплати). Страховим випадком є перевищення темпів зростання цін на енергоресурси над темпами зростання цін на продукцію. Франшиза: звільнення від виплат підприємствам у випадку, якщо зростання цін на енергоресурси не перевищує зростання цін на продукцію в межах визначеної величини.	Державна страхова компанія
		Консультаційні послуги суб'єктів господарювання щодо можливостей диверсифікації джерел енергоресурсів та інших способів уникнення таких ризиків	За власним бажанням підприємців	Державний консультаційний центр
Низька платоспроможність населення	Системний ризик (макрорівень).	Страховання ризику	Автоматична реалізація (виплати). Страховим випадком є падіння реальних доходів населення. Франшиза: звільнення від виплат підприємствам у випадку, якщо зниження реальних доходів населення не перевищує визначену величину.	Державна страхова компанія
		Консультаційні послуги щодо можливого зниження цін на продукцію за рахунок зменшення собівартості продукції та поточних витрат	За власним бажанням підприємців	Державний консультаційний центр
Конкуренція	Галузевий ризик (мезорівень).	Консультаційні послуги щодо підвищення їх конкурентоспроможності та загальної культури ведення бізнесу	За власним бажанням підприємців	Державний консультаційний центр

1	2	3	4	5
Нестабільність законодавства	В залежності від змін законодавства системний ризик макrorівня або ризик мезорівня	Лобіювання інтересів виробників хліба в органах державної влади	Участь в процесах розробки та впровадження законодавчих та інших нормативних актів	Загальне керівництво фонду та його юридичний департамент
Застаріла технічна база	Індивідуальний ризик, який має масовий характер (галузевий ризик (мікрорівень)).	Надання лізингових послуг та послуг з пільгового кредитування оновлення технічної бази підприємств.	За власним бажанням підприємців за умови зносу активної частини основних засобів в розмірі не менше, ніж визначено ДІКЦ, та підтверджене документально	Державний інвестиційний фонд
		Консультаційні послуги щодо підбору нового устаткування, юридичний супровід угод тощо	За власним бажанням підприємців	Державний консультаційний центр
Загальні кризові явища в економіці	Системний ризик (макрорівень).	Страховання ризику	Автоматична реалізація (виплати). Страховим випадком є падіння реального ВВП. Франшиза: звільнення від виплат підприємствам у випадку, якщо зниження реального ВВП не перевищує визначену величину.	Державна страхова компанія
		Консультаційні послуги щодо підвищення ефективності діяльності в кризових умовах.	За власним бажанням підприємців	Державний консультаційний центр

* – учасниками є усі виробники хлібу, які звітують перед податковими органами та органами статистики, а також здійснюють внески в формі, яка буде описана нижче.

Джерело: розроблено автором

Особливої уваги, на нашу думку, заслугове використання страхування як засобу підтримки розвитку хлібопекарської галузі, тому більш детально зупинимося на даній ініціативі.

Перш за все слід зауважити, що певний механізм мінімізації дії системних ризиків макро- та мезорівня використовується і сьогодні. Мова в даному випадку йде про Аграрний фонд. Україна як один із провідних виробників зерна у світі, має в інтервенційному фонді такі запаси зерна, які дозволяють борошномельним підприємствам переробляти його протягом двох наступних років. У свою чергу Аграрний фонд, як організація, тобто відповідний елемент інституційного забезпечення, що покликаний стояти на варті продовольчої безпеки та впливати

на ціну хліба, у відповідні кризові моменти виходить на ринок з інтервенціями і продає борошно хлібопекарським підприємствам за минулорічними цінами закупівлі зерна. Як свідчить практика, даний механізм у певні моменти дає збій. Так, у 2014 році Аграрний фонд не впорався з покладеною на нього місією, внаслідок чого відбулося галопуюче зростання цін на хліб. Причину цього спеціалісти вбачають у низці необґрунтованих рішень Агрофонду та Уряду, які були ухвалені для того, щоб віднайти нові канали наповнення спеціального фонду Державного бюджету. Так, спочатку 1 липня 2014 року Агрофонд підняв ціни на борошно на 7 %. Далі, у серпні з'явилась Постанова Уряду (№ 381), яка внесла корективи у рецептуру випікання хліба. Якщо раніше з борошна,

закупленого у Агрофонду, можна було випікати популярні серед населення хлібобулочні вироби зі складною рецептурою, то згідно з урядовими нововведеннями, тепер його можна використовувати лише на «простий» хліб – без цукру, жиру тощо. Та останньою краплею для пекарів стало чергове підвищення ціни на борошно від Агрофонду на 22,7% з 3 вересня 2014 року. В результаті цих урядових дій та рішень українські виробники хліба просто припинили закуповувати борошно в Агрофонді. Це абсолютно зрозуміло: адже вартість його – майже середньоринкова, а якість – не найвища. Плюс – необхідна попередня оплата та витрати на доставку [13].

Недосконалість існуючих механізмів нейтралізації зовнішніх загроз вимагає пошуку нових, більш дієвих. Так, комплексний підхід до вирішення проблем галузі щодо мінімізації дії системних ризиків може бути реалізований за допомогою державного страхування.

Страхування, як видно з таблиці, передбачається застосовувати від більшості системних та галузевих ризиків (макро- та мезорівень). Такий вид страхування можна охарактеризувати як «подушку безпеки» усіх легально працюючих підприємств. Виплати передбачено здійснювати автоматично для всіх учасників страхування при реалізації відповідних простих умов (при страхуванні від кожного виду ризиків використовується один показник, значення якого визначається загальнодоступною офіційною статистикою). Простота та прозорість механізму зменшує загрози появи корупційних явищ при здійсненні страхових виплат, що є безумовною перевагою даного страхування. Також слід зазначити, що пропорційність виплат учасникам страхування має на нашу думку стати додатковим мотивуючим чинником для зменшення тінізації галузі: механізм передбачає, що право на отримання коштів матимуть лише ті виробники, які офіційно звітують про виробництво відповідної продукції.

Максимальний розмір виплат за кожним видом страхування має бути визначеним при більш детальному опрацюванні можливо-

сті створення та функціонування описаної державної структури підтримки хлібопекарської галузі. Крім того, оскільки показники (динаміка реального ВВП, реальних доходів населення, цін на енергоресурси та окремі групи товарів), які використовуються для визначення страхових випадків, мають високий рівень корельованості між собою, на нашу думку, має бути розроблений механізм часткового або повного поглинання більших виплат меншими.

Страхування як засіб забезпечення сталого розвитку галузі (табл. 1) повинно гарантувати учасникам фонду захист від ризику, який має високий, критичний та катастрофічний рівень, оскільки ризик, який відповідає мінімальному та прийнятному рівню не є загрозою стабільності галузі, і має бути подоланий підприємствами в процесі конкурентної боротьби, тобто виконувати свою стимулюючу функцію. Для цього запропоновано використання франшизи: звільнення від виплат учасникам страхування у випадку, коли ризик має мінімальний або прийнятний рівень. На нашу думку, кількісний розмір франшизи може бути встановлений за допомогою засобів кореляційно-регресійного аналізу показників, які характеризують стан підприємств хлібопекарської галузі (прибуток, рентабельність діяльності, чистий дохід) та загальних макроекономічних показників, які запропоновано використовувати в якості індикаторів при визначенні можливих страхових випадків (табл. 1).

Особливу роль у підтримці підприємств хлібопекарської галузі, що є вкрай актуально для невеликих та середніх підприємств, має відігравати структура, яка може забезпечити оновлення їх технічної бази. Цей процес може бути забезпечений за рахунок створення відповідної державної лізингової компанії (здійснення лізингових операцій) та державної кредитної установи (пільгове кредитування придбання устаткування).

Консультаційні послуги можуть бути ефективно організовані дистанційно з використання сучасних засобів комунікації (з обов'язковою аутентифікацією та верифікацією, а також захистом особистих даних кожного учасника фонду).

Отже, резюмуючи все наведене в вище, можна сказати, що актуальним на сьогоднішній день з точки зору забезпечення розвитку хлібопекарської промисловості є створення Державного інвестиційно-консультаційного центру сприяння розвитку хлібопекарської промисловості (ДІКЦ).

Необхідність ефективного управління фінансовими ресурсами ДІКЦ вимагає створення структури, яка б здійснювала функції по управлінню тимчасово вільними коштами.

Таким чином, концептуально організаційна структура ДІКЦ може бути представлена наступним чином (рис. 1):

Створення та функціонування ДІКЦ як нового інституту підтримки розвитку хлібопекарської промисловості вимагає значних фінансових ресурсів, що, на нашу думку, може стати головною перешкодою.

Як було зазначено вище, формування джерел коштів створюваного центру має спиратись на державні фінанси, оскільки інші можливі джерела не зможуть забезпе-

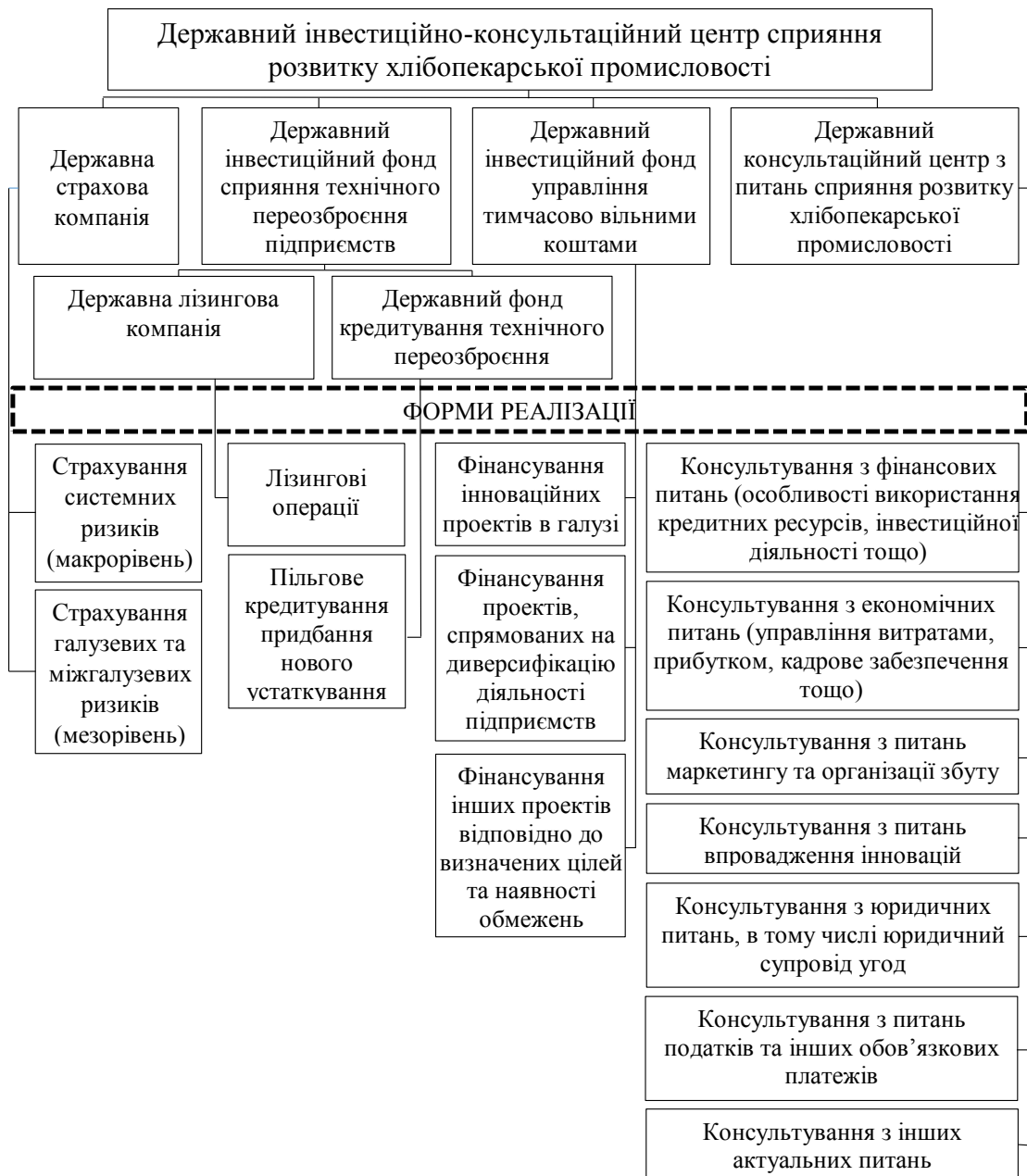

Рис. 1. Структура Державного інвестиційно-консультаційного центру сприяння розвитку хлібопекарської промисловості

Джерело: розроблено автором

чити належних масштабів підтримки галузі.

Аналізуючи структуру державних фінансів України, на нашу думку особливу увагу необхідно звернути увагу на роль податків та податкової політики у забезпеченні динамічного розвитку країни. Так, ст.17 ГКУ визначає дві основні функції податків: фіскальну та регулюючу. Фіскальна (лат. *fiscus* – державна скарбниця) функція полягає в тому, що податки формують доходи держави, які в свою чергу використовуються для задоволення інтересів суспільства та держави. Регулююча або економічна функція полягає у необхідності регулювання соціально-економічних процесів у державі. Податки таким чином використовуються для регулювання виробництва, стимулювання розвитку певних галузей, обмеження розвитку або стримування певних економічних процесів. Сьогодні, на нашу думку, при здійсненні податкової політики спостерігається значний дисбаланс функцій: стимулювання економічних процесів за рахунок податків в напрямку реалізації національних інтересів України непослідовне, фрагментарне та безсистемне, що робить регулюючу функцію лише декларативною та в кінцевому підсумку значно послаблює потенційні можливості економіки. Такий стан речей вимагає відповідних змін ролі податків у розбудові ефективної економіки в цілому та її структурних елементів, в тому числі хлібопекарської промисловості, зокрема.

В цьому контексті, саме зміни в державній податковій політиці можуть забезпечити фінансування Державного інвестиційно-консультативного центру сприяння розвитку хлібопекарської промисловості. Серед усіх податків і зборів, які сплачують, в даному випадку хлібопекарські підприємства, роль джерела ресурсів для фінансування зазначеного державного центру, на нашу думку, доцільно відвести ПДВ (податку на додану вартість). Вибір саме цього податку пов'язаний з наступними обставинами:

– ПДВ формує значні фінансові ресурси, наявність яких є необхідною умовою реалізації витратних заходів. Таким заходом є створення та забезпечення ефективного функціонування відповідно до встановле-

них задач Державного інвестиційно-консультативного центру сприяння розвитку хлібопекарської промисловості. В даному контексті слід зазначити, що відповідно до офіційних статистичних даних [14] за період з 2012-2016 роки ПДВ формує близько 40% від загальних доходів державного бюджету України, а абсолютний розмір відповідних фінансових ресурсів (різниця між надходженням ПДВ та його відшкодуванням) в 2017 році склав 313980 млн. грн;

– Нарахування ПДВ є на нашу думку одночасно відмінним ключовим елементом механізму як залучення фінансових ресурсів до фонду, так і можливого розподілу коштів між його учасниками.

Основою фінансування ДІКЦ є впровадження пільгової ставки ПДВ на відповідну продукцію галузі, що є наслідком ролі в суспільстві, яку вона виконує. Диференціація ставок ПДВ не є новою в державних фінансах. Так в Росії при базовій ставці ПДВ на рівні 18%, по хлібопекарській продукції вона складає 10%. Відмінністю запропонованого механізму підтримки розвитку галузі та фінансування ДІКЦ є те, що на відміну від прямого використання зменшеної ставки ПДВ (як, наприклад, у Росії) та отримання ефекту у вигляді можливого зменшення ціни або підвищення рівня рентабельності діяльності виробників, в даному випадку, кошти, які плануються отримати у вигляді економії від зменшення ставки ПДВ, будуть формувати фінансові ресурси ДІКЦ та використовуватися не тільки для отримання короточасного ефекту (поточне збільшення рентабельності діяльності або зменшення ціни), а, передусім, для забезпечення стратегічного розвитку галузі: оновлення технічної бази, забезпечення захисту від дії ризиків макро- та мезорівня, впровадження інновацій, підвищення загальної культури бізнесу тощо.

Запропонований механізм передбачає стимулювання процесів по оптимізації виробничих програм хлібопекарських підприємств за рахунок диференціації ставки ПДВ: пільгову ставку пропонується використовувати лише при оподаткуванні продукції, стимулювання виробництва якої від-

повідает концептуальним напрямом розвитку галузі. Таким чином, виключно важливим питання є визначення продукції, по якій буде впроваджене використання зниженої ставки ПДВ. Такою продукцією, на нашу думку, є так звані «соціальні» види хлібу (значною мірою визначає соціальну стабільність у суспільстві та є одним з найдешевших засобів забезпечення калорійності харчування та продукція функціонального призначення (відповідає сучасним вимогам здорового харчування та дієтології). Оскільки на сьогоднішній день ємність ринку функціональної хлібопекарської продукції вкрай незначна, для оцінки можливостей залучення фінансових ресурсів до ДІКЦ за рахунок використання пільгової ставки ПДВ основну увагу приділимо «соціальним» видам хлібу.

Перш за все, слід зауважити, що офіційного тлумачення «соціального» хлібу не існує, що викликає певні труднощі як при аналізі ринкових процесів, так і при розробці заходів, спрямованих на підтримку галузі та конкретних виробників. На нашу думку, сьогодні для визначення поняття «соціальний» хліб доцільно використовувати характеристики продукції, описані в постанові КМУ № 381 від 27 серпня 2014 р. «Про внесення зміни до Порядку постачання та використання борошна, виробленого із зерна державного інтервенційного фонду» [15] при визначенні виробників, які мають право на отримання зерна за пільговими цінами із державного інтервенційного фонду. Отже, з точки зору діючої нормативної бази «соціальним» хлібом може вважатися хліб вагою більше 500 грамів з борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту та їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури (борошно, дріжджі, сіль, вода) без додавання цукру, жиру, інших наповнювачів, хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків. Таке трактування з точки зору підвищення якості продукції як одного з ключових аспектів стратегічного розвитку підприємств галузі не є прогресивним та прийнятним взагалі, а тому для забезпечення дієвості механізму підтримки розвитку галузі, який реалізується через відповідні функції та задачі ДІКЦ, на законодавчому рівні має бути

зафіксоване тлумачення «соціального» хлібу, яке з однієї сторони не обмежуватиме прагнення до підвищення виробниками якості продукції за рахунок використання сучасних та прогресивних рецептур, а з іншої запобігатиме невиправданому збільшенню собівартості продукції внаслідок рецептурних змін та, відповідно, зростанню ціни. Зазначені принципи можуть бути реалізовані за рахунок диференціації пільгових ставок ПДВ на різні типи «соціальної» продукції: хліб, вироблений по простій рецептурі без використання поліпшувачів, хліб з використанням певних поліпшувачів, хліб функціонального призначення тощо.

Як зазначалося вище, дієвість запропонованого механізму сприяння розвитку хлібопекарської галузі визначається розміром фінансових ресурсів, які потенційно можуть бути використані на розв'язання задач, визначених в таблиці 1 та на рис. 1. Розрахунки можливих фінансових ресурсів ДІКЦ, які можуть бути отримані за рахунок впровадження пільгової ставки ПДВ показали, що з огляду на масштабність задач, які підлягають вирішенню новим інститутом, пільгова ставка по ПДВ у розмірі 18% є найбільш доречною.

Кожне підприємство виробляючи та реалізуючи відповідну продукцію («соціальні» сорти хлібу) робитиме внески у ДІКЦ в розмірі різниці між дійсною ставкою ПДВ (20%) та розміром пільгової ставки (18%): 2% від фактично сплаченого виробником ПДВ по продукції, стимуляція виробництва якої відповідає концептуальним напрямом розвитку галузі, в даному випадку «соціальний» хліб, повертатиметься з державного бюджету до ДІКЦ та, відповідно, формуватиме його фінансові ресурси.

Завершуючи викладення матеріалу щодо необхідності державної підтримки розвитку хлібопекарської галузі, слід зауважити, що запропонований механізм (створення ДІКЦ з описаними функціями і задачами) відповідає тенденціям в сучасному державному управлінні щодо децентралізації фінансів: в даному випадку перерозподіл фінансових ресурсів відбуватиметься в розрізі структурних елементів народного господарства (в

даному випадку хлібопекарська промисловість), а не територіального поділу країни.

Висновки і пропозиції. Розбудова ефективно соціально орієнтованої та конкурентоспроможної ринкової економіки неможлива без належного інституційного забезпечення, під яким в цілому можна розуміти сукупність організацій (інститутів), функції та задачі яких відповідатимуть стратегічним цілям розвитку економіки та її структурних елементів (в тому числі хлібопекарської промисловості), та відповідної нормативно-правової бази.

Аналіз ключових загроз, виділених виробниками хліба, дозволив зробити висновок про необхідність впровадження дієвих механізмів державної підтримки галузі. Серед таких механізмів перспективним є створення Державного інвестиційно-консультаційного центру у складі страхової компанії (страхування ризиків макро- та мезорівня), інвестиційних фондів (сприяння фінансування технічного переозброєння підприємств галузі та управління тимчасово вільними коштами) та консультаційного центру (інформаційні послуги загального економічного, фінансового, маркетингового та юридичного характеру). Для фінансування діяльності нового інституту доречним є впровадження пільгової ставки ПДВ на продукцію галузі, яка відповідає концептуальним напрямкам її розвитку.

Подальше удосконалення механізму підтримки хлібопекарської галузі можливе, на нашу думку, за рахунок розширення функцій та задач ДІКЦ відповідно до реальних та потенційних змін оточуючого середовища, що має бути результатом постійного моніторингу господарських процесів, а також контролю за ефективністю заходів та використанням коштів ДІКЦ.

Також актуальним напрямком подальших досліджень є оптимізація механізму залучення коштів за рахунок диверсифікації джерел їх надходження.

Література:

1. Нікішина О. В., Бібікова Н. О. Інтеграційні механізми розвитку українського ринку хліба та хлібобулочних виробів. Економіка харчової промисловості. 2018. Т. 10. Вип. 1. С. 16-27.

2. Господарський кодекс України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. URL: <http://www.schumpeter.ru/content/Nort-institutes.pdf>.
4. Campbell J. L. Institutional Change and Globalization. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004. P. 1.
5. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. P. 51.
6. Розмаинский И. Неопределенность институциональной эволюции в сложных экономических системах: посткейнсианский поход. Вопросы экономики. 2009. № 6. С. 48-58.
7. Коммонс Дж. Институциональная экономика. Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2007. № 4, т. 5. С. 59-70. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/505/883/1219/journal5.4-8.pdf>
8. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 «Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм (Методика, п. 2)». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.17747.0>.
9. Інституційне забезпечення розвитку фінансово-інвестиційної інфраструктури промислового регіону. Управління економікою: теорія та практика: 36. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ. 2013. С. 149-170.
10. Шпикуляк О. Г. Институциональное обеспечение развития та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка. Економіка АПК. 2010. № 4. С. 150-157.
11. Макара О. В. Институційні перетворення в соціально-орієнтованій національній економіці. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2010. № 691. С. 357-362.
12. Офіційний веб-сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України. URL: <http://www.smida.gov.ua>
13. Публічний аудит. Ціна на хліб як соціальний індикатор: про справжні причини подорожчання стратегічного продукту URL: <http://publicaudit.com.ua/news/cina-na-hlib-socialnyy-indukator/>
14. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Постанова КМУ № 381 від 27 серпня 2014 р. «Про внесення зміни до Порядку постачання та використання борошна, виробленого із зерна державного інтервенційного фонду» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2014-%D0%BF>

Шаленый В.А. Институциональное обеспечение государственной поддержки хлебопекарных предприятий как ключевой фактор развития отрасли

Аннотация. В статье рассмотрены основные теоретические и прикладные аспекты институционального обеспечения эффективного функционирования хлебопекарных предприятий в контексте необходимости улучшения государственной поддержки отрасли. На основе исследования фактических рисков и угроз, обоснована необходимость повышения эффективности государственной поддержки отрасли. В работе доказано, что учитывая характер выделенных угроз, устойчивое развитие отрасли возможно за счет создания нового института, а именно Государственного инвестицион-

но-консультационного центра содействия развитию хлебопекарной промышленности. Обоснован механизм привлечения средств в новый институт, который базируется на введении льготной ставки НДС на продукцию отрасли, отвечающей концептуальным направлениям ее развития.

Ключевые слова: институциональное обеспечение, государственная поддержка, риски и угрозы, страхование, хлебопекарные предприятия.

Shaleny V.A. Institutional provision of state support for bakery enterprises as a key factor in the development of this industry

Summary. The article deals with the main theoretical and applied aspects of the institutional provision of efficient functioning of bakery enterprises in the

context of the need to improve state support of the industry. Based on the study of actual risks and threats, the need to increase the efficiency of state support of the industry has been substantiated. It is proved in the work that, given the nature of the identified threats, sustainable development of the industry is possible due to the creation of a new institute, namely, the State Investment and Consulting Center for the promotion of the development of the baking industry. The mechanism of attraction of funds to a new institute is grounded, which is based on the introduction of the preferential VAT rate on products of the industry, which corresponds to the conceptual directions of its development.

Keywords: institutional support, state support, risks and threats, insurance, baking enterprises.